

Restaurarea vitraliilor colecției lui Ipolyi

Éva Mester

Ipolyi Arnold – polihistorul, exploratorul și colecționarul obiectelor de artă

„Episcopul academiei”, „arhiepiscopul literaturii”, „cu o gândire mărinimoasă și distinsă”, aristocrat și apostol”, „om de știință și mecena” – așa îl descria eseistul Jurnalului de Budapesta în iulie 1886, în momentul instalării, pe episcopul de Arad Ipolyi-Stummer Arnold.¹ Ultimul polihistor maghiar – omul de știință din a doua jumătate a secolului al XIX-lea și un excelent explorator al acestuia – a întreprins acțiuni pionerești în cinci domenii ale științei: arheologie, istoria artelor, istoria literaturii, istorie și folclor. Începutul carierei sale a corespuns cu începuturile erudiției maghiare. Opera lui de epocă „Mitologia maghiară”, apărută în 1854 cu ajutorul finanțării Asociației Kisfaludy, folosește cantitatea imensă de documentație bazată pe cercetările anterioare, pe baza modelelor europene – după modelul de colectare și prelucrare a lui Jakob Grimm – însumând, analizând, interpretând folclorul maghiar și destăinuind totodată amintirile din trecut ale maghiarilor, comoara tradiției mitologice, a legendelor populare și a ritualurilor magice populare. Despre mitologia maghiară nu s-a mai realizat de atunci o astfel de operă amplă, care este și azi cel mai prestigios și de încredere izvor. Conform aprecierii Ziarului de Duminecă din 1859, Ipolyi și-a început cariera printr-o operă cu care mulți alții și-o încheie. Dincolo de aprecierile din țară și de peste hotare, criticile nedrepte și incompetente i-au descurajat cercetările ulterioare. A fost atacat în special de către prestigiosul Csengery Antal². După aceasta Ipolyi și-a îndreptat atenția către știința antichității, care a reprezentat mai mult decât arheologia, pentru că în acest domeniu al științei, pe lângă protejarea monumentelor și a operelor de artă, sunt de asemenea aduse în atenție relicvele intelectuale culturale. Din a doua jumătate a anilor 1850, la recomandarea lui Toldy Ferenc, a început să lucreze la exploatarea monumentelor de artă. Gama largă de activități științifice i-a adus recunoașterea pe plan profesional. În 1858 a fost ales corespondentul Academiei, iar câțiva ani mai târziu, în 1874, membru al consiliului de administrație.³

Cu ajutorul descoperirilor din timpul săpăturilor a pus bazele colecției arheologice a Muzeului Național Maghiar. În calitate de fondator și conducător al Asociației de Arheologie, a împărțit sarcini în cadrul discursurilor anuale ținute la Academia de Științe Maghiare. A obținut în curând un rol de conducător al opiniei publice a societății contemporane științifice. A considerat protejarea culturii naționale maghiare și adoptarea ideii de națiune ca pe o problemă de suflet. S-a străduit ca valorile pe care le-a descoperit în timpul săpăturilor sale, să fie în legătură cu maghiarimea. Acest mod de a gândi era conform epocii, coincidea cu perioada de trezire a conștiinței de sine a popoarelor europene. După o perioadă în care a servit în zona de sud a Slovaciei de azi, cariera sa preoțească ia avânt – în 1863 devine canon de Eger, apoi din 1972 este numit episcopul Baskái Bistriței.

Și-a folosit autoritatea bisericească pentru a-și modela gândirea preoțească. Ca și arhiepiscop, a atenționat în permanență asupra responsabilităților, asupra bunului bisericesc avut în custodie, asupra păstrării și îngrijirii obiectelor de artă și a recunoașterii valorilor arheologice. A impus și a verificat profesionalismul intervențiilor. În munca de restaurare, alături de bărbați, le-a implicat și pe femei, ele primind un rol important în repararea broderiilor și a textilelor. Ca și conducător al Asociației Artelor Plastice, încă din perioada canoniatului din Eger, a sprijinit și susținut artele, a fost un mecena și un colecționar de obiecte de artă excepțional.

Colecția și moștenirea

La moartea sa prematură și neașteptată – 2 decembrie 1886 – colecția sa de opere de artă cu peste 1700 de piese era considerată chiar și în Europa o raritate. Dossarul de moștenire cu peste 522 de file care a fost deschis la moartea lui Ipolyi – la fel ca și în cazul celorlalți episcopi de Arad – nu a fost închis odată cu împărțirea moștenirii, ci numai în 1923 după mai mulți ani de tergiversări legale și politice. Certurile au fost pe de o parte între stat și biserică, pe de altă parte datorită primului război mondial și a schimbărilor politice datorate tensiunilor diplomatice care au decurs între statul maghiar și român.⁴

¹ Datorită morții premature a ocupat această funcție în cadrul bisericii doar pentru o perioadă de cinci luni.

² Mravik László: Ipolyi Arnold. Manuscris.

³ Manuscrisul Mravik László, senior.

⁴ Lakatos Balla Attila: Moștenirea episcopului Ipolyi Arnold de la Arad. Editura Varadinum Script, Arad, 2012.

Lista obiectelor de inventar a fost întocmită în 28 ianuarie 1887 de către expertul și evaluatorul dr. Czobor Béla la Arad. Acest dosar gros a apărut pe neașteptate în 2009, din arhiva Episcopiei Romano-Catolice din Arad, în colecția directoratului Arhivelor Naționale Române din Bihor. În ultimii ani a apărut moștenirea și din două alte surse – dintr-un testament conținut în documentele arhivelor personale ale episcopiei romano-catolice din Arad, precum și dintr-o schiță din manuscrisele Bibliotecii Naționale Széchényi, care a fost realizată în anii 1918/1919, în timpul evacuării colecției la Budapesta.⁵ Din aceasta, rezultă că Ipolyi a colecționat cu mare pricepere toate valorile despre care a aflat și pe care și le-a permis din punct de vedere financiar. Nu a făcut acest lucru din dorința obișnuită de a valorifica comori, ci mai degrabă cu intenția de a salva valorile – din gama largă a artelor plastice și artizanale, precum și din obiectele culturii populare. Procesul-verbal⁶ al inventarului menționat cuprinde și valoarea obiectelor. În multe cazuri s-au găsit sume mici, dar nu lipsesc nici cazurile în care valoarea nu este deloc menționată. Astăzi s-au schimbat aceste proporții și activele necorporale au primit valoare. Acest lucru este adevărat în special la acele obiecte de artă, care în categoriile lor reprezintă ele singure perioada respectivă în relație cu colecția publică maghiară – vezi de exemplu vechile sticle heraldice și fotografiile sticlelor de cabinet.

În procesul-verbal al inventarului, unele obiecte de artă sunt prevăzute cu articol, număr, fiind categorisite. În listă sunt incluse picturi (gravuri, desene pe piatră, acuarelă, pictură în ulei pe lemn și pânză, bicherna etc), goblenuri, draperii de perete orientale (ușa arăbească, mihrâbi, portier etc), mobilier vechi, opere de artă decorate cu email (potir, cataramă etc), obiecte vechi de orfevrărie (raclă cu moaște, potir, cruce, găici, obiecte de profab etc), majolică, porțelanuri, obiecte din sticlă de uz (cupă, potir, pahar, damigeană), fotografiile ale unor sticle de cabinet (sticle heraldice), vitralii (figuri religioase etc.), textile (broderii pentru domni și popor) precum și multe alte obiecte. Datorită certurilor din jurul moștenirii care au ținut mai multe decenii, numărul obiectelor de artă a scăzut, multe s-au pierdut, dar pe baza catalogului inventarului care a apărut, comorile aflate în posesia muzeelor cunoscute (Muzeul Creștin din Esztergom, Muzeul Crișurilor din Arad, Muzeul de Arte Frumoase din Budapesta, Muzeul de Arte Aplicate din Budapesta) și în colecții ale comunității religioase (Trezoreria Catedralei din Esztergom, colecția Episcopiei Romano-Catolice din Arad), pot ajunge pe mâna cercetătorilor și în locul tatonărilor și presupunerilor de până acum, poate începe în sfârșit munca de fond a cercetării obiectelor – identificarea și prelucrarea.

⁵ Lakatos Attila idem.

⁶ Lakatos Balla Attila, idem, sub cuvântul din titlu al obiectelor muzeului Ipolyi, pp. 53–91.

Vitraliile Muzeului Creștin din Esztergom

Se poate considera un mare noroc faptul, că la evacuarea colecției Ipolyi la Budapesta, în ianuarie 1919, pe baza procesului-verbal al pieselor de artă, picturile pe sticlă au fost numerotate. Astfel, numărul original de la inventar a rămas, mai mult sau mai puțin, pe lângă numerele noi, la acele obiecte care nu au fost deja restaurate. Acest lucru ajută la deosebirea și recunoașterea acelor lucrări care poartă aceeași denumire.

În Ungaria se poate considera unic faptul că această colecție a picturilor pe sticlă provenind din colecția Ipolyi, între care se află și lucrări de mai bine de cinci sute de ani, a rămas în mare parte integră. Din păcate, diversele războaie au distrus deja primele noastre clădiri împreună cu decorațiunile lor, în așa măsură încât posterioritatea poate afla informații despre ele doar din săpăturile arheologice. Cercetarea se poate baza doar de cioburile de sticlă foarte incomplete și deteriorate (Castelul Buda, Palatul Regal din Vișegrad etc). Este important să menționăm faptul că cercetări de acest fel au început în ultimii douăzeci de ani, iar aceste relicve fragmentare au o importanță mai mare doar din acel moment. Sticlele mai vechi, de sute de ani, care au fost scoase din pământ, deși sunt fragmentate și într-o stare foarte proastă, pot atesta prin cercetările și analizele comparative, faptul că lucrările de la noi nu au fost mai slabe decât picturile pe sticlă din regiuni europene mai norocoase⁷, păstrate într-o stare aproape intactă.

Cercetarea moștenirii Ipolyi poate fi accelerată de studierea izvoarelor arhivelor publice. Sperăm că vom descoperi istoria și originea acelor picturi pe sticlă de cabinet și a sticlelor heraldice, precum și a atelierelor de prelucrare și a meșteșugarilor, a căror restaurare a avut loc în 2011–2012 prin sprijinul Fondului Cultural Național.

Descrierea picturilor pe sticlă

Obiectele din sticlă extrem de fragile au fost afectate de schimbarea permanentă a locului lor – din cauza condițiilor vitrege de transport și a depozitării necorespunzătoare. Colecția poate fi împărțită în două categorii. O categorie, care datează dinaintea secolului al XIX-lea, poate fi chiar mai veche de 500 de ani – acestea sunt în general de mărimi mici, picturi heraldice pe sticlă realizate prin plumbuire. A doua categorie, în care sunt și steme, constă din lucrări de mărimi mai mari, mai degrabă figurative, în special în stilul istoric al secolului al XIX-lea, care au fost realizate în perioada în care a fost episcop, ultima dată poate fi 1886, anul morții. Pentru că după terminarea restaurării nu existau informații despre majoritatea lucrărilor de artă – rezumatul memoriului lui Lakatos Balla Attila a apărut doar după terminarea lucrărilor – la actuala însumare, pe lângă cunoștințele noi publicate în introducerea, nu pot fi enumerate rezultate suplimentare.

⁷ H. Gyürky Katalin: Tâmplărie și picturi pe sticlă în Ungaria medievală. Antichitățile Budapestei, XXXII., BTM. Budapesta, 1998.

Compararea cu opere asemănătoare din Europa poate oferi un punct de referință și poate avea un rezultat bun. Pe un număr de 13 piese de artă restaurate, de dimensiuni și forme diferite, nu există semnătură, monogramă, sau an și nici pe operele de mai târziu. Cele mai multe au influențe germane. Doar pe o singură sticlă heraldică poate fi văzut anul realizării „Anno Domini 1536”. La unele sticle se poate fi stabili cu precizie, faptul că originalul poate fi o parte a unei sticle mai mici, al cărei fragment a fost pus într-o ramă (de exemplu o parte a picturii cu două broderii). În alte cazuri, nu se poate identifica dacă sticla heraldică a fost o pictură pe sticlă de sine stătătoare, care a fost situată în fața unui geam, sau a fost o inserție pictată a unei suprafețe de sticlă mai mare, care a fost tratată independent, doar ulterior, la transformarea suprafeței de sticlă. Din cauza lipsei de surse, baza materialului sticlei, culoarea, compoziția, prelucrarea (de exemplu plăci de sticlă subțiri überfang), precum și a particularităților tehnicii de pictură (de exemplu picturi cu mordant, picturi de Damasc) pot fi canonice. Global, putem spune că operele de artă din prima categorie sunt fabricate din material de sticlă scump (de exemplu sticle din mai multe straturi), pictate cu detalii realizate cu măiestrie (de exemplu picturi mordante cu argint coloidal, modele delicate pictate prin tehnica grisaille). Desenarea grafică a conturului, umbrirea expresivă, prelucrarea atentă a detaliilor, coloristica, precum și corectitudinea realizării emailurilor, demonstrează cunoștințe precise. Câteodată, plăcile de sticlă mai subțiri de 1 mm au fost înconjurate cu margini din plumb, cu o lățime de 3 mm. La o sticlă heraldică s-au folosit șine plumbuite de diferite dimensiuni, pentru că sticlele erau de dimensiuni diferite. Era de o dificultate vizibilă – lucru realizat doar la o singură piesă – faptul că la o sticlă de 3–4 mm grosime se atașa o placă subțire ca o foaie de hârtie. Reprezenta o problemă în plus montajul exact al articolelor de sticlă de mici dimensiuni. Sticla heraldică cea mai veche, a fost dotată cu o linie într-o singură culoare, unde între elementele de culoare roșie putem vedea tranziții mai mari, care sunt probabil în legătură cu adaptarea tehnicii mai scumpe überfang. La o piesă făcută mai târziu și marginea de sticlă roșie a fost împodobită cu o bordură pictată cu un model frumos.

Unele opere pictate de la sfârșitul secolului al XVIII-lea, începutul secolului al XIX-lea sunt de o calitate mai slabă (de exemplu Sfântul Emeric, Sfânta Elisabeta) unde s-a lucrat pe sticle opacifiate, incolore, unde efectul decorativ dorit a fost atins doar cu ajutorul culorilor pictate – exista o mare incertitudine. Picturile silbergelb și picturile emailate sunt pătate, mai puțin transparente și chiar și gama lor de saturație se îndreaptă spre gri. În general se poate spune că, chiar și în cazul compozițiilor dintr-o singură piesă, cu o singură excepție, toate au fost plumbuite împrejur. La un număr de 11 piese a existat și inelul metalic pentru agățare – la unele piese mai vechi au rămas de la aceasta doar anumite bucățele. Trebuie menționate separat detaliile picturale cu două broderii de aur sau argint fals.

Starea pieselor de artă

Starea pieselor de sticlă este stabilită de doi factori: pe de-o parte de uzura naturală, pe de altă parte de deteriorarea cauzată de contaminarea datorată factorilor externi, spargeri, ciobiri și lipsuri. Acestea au fost prezente sub diverse mărimi în funcție de piesă, pe suprafața sticlei și pe liniile plumbuite. Cele mai proeminente contaminări au fost depunerile de calcar, care s-au adăugat pe parcursul a mai multor sute de ani, pe sticle subțiri, incolore. Pe lângă aceasta, petele de grăsime și praful gros au fost specifice pe panelurile extrem de deteriorate din secolul al XIX-lea. La cele mai vechi sticle heraldice, unele părți sunt pictate cu motive desenate cu o delicatețe de voal. Doar printr-o verificare temeinică a suprafeței, într-o lumină care cade dintr-un anumit unghi specific au putut fi văzute datorită contrastului dintre suprafețele luminoase și mate. Capacitatea de îmbinare a suprafețelor pictate, se poate spune că este relativ bună, cu excepția anumitor abraziuni mai mici la conturări. Starea de bază a sticlelor era excepțională, nicăieri nu erau vizibile transformări chimice, pete umbrite, procese de descompunere a sticlei. În schimb, spargerile sticlei au fost destul de multe, atât la lucrările mai vechi, cât și la cele mai noi. La cele noi, se înțelege de la sine că spargerile au fost cauzate de depozitarea incorectă, drept urmare lipsesc foarte multe piese. Acest lucru a fost vizibil în special la portretul Sfântului Emeric. La toate piesele, șinele plumbuite s-au corodat în mare măsură. La cele mai vechi, culoarea s-a transformat în negru și în multe locuri s-a desprins, s-a rupt și s-a distorsionat. Și la lucrările istorice depozitarea incorectă a produs multe daune. Din cauza deformărilor, șinele plumbuite ale sticlelor au ieșit, s-au rupt, s-au spart, ori s-au zdrobit.

Aspectele generale ale restaurării

Conform eticii de restaurare, ”Corpus Vitrearum” trebuie păstrate împreună cu toate accesoriile câmpurilor plumbuite – înțelegând și șinele plumbuite – posteriorității, pentru asigurarea credibilității și pentru cercetările ulterioare.

Pe durata restaurării picturilor pe sticlă, în spiritul celor menționate mai sus, a fost primordială păstrarea tuturor materialelor, atât sticla cât și metalul. Cea mai grea problemă o ridicau șinele plumbuite desprinse, deteriorate și sparte. Șinele au trebuit aduse la forma lor inițială, îndepărtând deformările. Lipsurile au trebuit înlocuite cu șine de calitate și de mărimi potrivite, rupturile au putut fi reparate prin lipire. Cioburile de sticlă necesitau o atenție deosebită la lipire și la completare în cazul sticlelor care abia dacă depășeau 1mm. Bineînțeles, fiecare piesă a fost tratată conform stării ei, dar au existat proceduri care în toate cazurile au fost realizate la fel. De exemplu, murdăriile depuse într-un strat gros – calcarul și alte materiale dăunătoare – se îndepărtau de pe suprafața sticlelor cu soluție de hexametfosfat de sodiu de 5% dizolvat în apă distilată. Pentru murdăria încheagată se folosea o soluție în

care se adăuga o cantitate mică de CMC (carboxi-metilceluloză), care se aplica pe sticlă și se lăsa o perioadă de timp mai mare. Petele de grăsime și de funingine au putut fi îndepărtate cu ajutorul unei soluții de Prevocell de 3% dizolvată în apă distilată caldă. Cu ajutorul acestor două soluții și prin tratarea repetată a ambelor părți ale sticlei, aceasta se putea curăța în totalitate. Coroziunea neagră de pe șinele plumbuite se putea îndepărta manual cu lână fină de oțel. Pentru o depozitare și prezentare în siguranță pe termen lung, șinele plumbuite originale au fost dotate cu garnituri de plumb. În acestea au fost încadrate clemele.

Descrierea anumitor piese, starea lor de dinainte de restaurare, și pașii esențiali ai restaurării

1–2. Două picturi pe sticlă de cabinet de la Margitfalva (Margecany) de lângă Kassa (Košice)⁸

Cele două picturi pe sticlă de dimensiuni mici au fost realizate în anii 1500 din fragmente mai mari ale picturilor sticlelor heraldice. Acest lucru este susținut în heraldică de conturările tradiționale și de broderiile pictate în tehnica grisaille (gri argintiu) – albastre, precum și galben auriu (silbergelb) – albastru. Pe una dintre ele (*foto 1–2*), s-au pictat pe o placă de sticlă subțire ca o coală de hârtie, cu bule, incoloră prin conturare, schwarzalot, braunlot și în tonuri gri (grisaille), decorațiuni cu motive din frunze, pe alocuri cu tentă roșiatică. Tehnica picturală și de ilustrare trimit la un meșter experimentat. Cele două motive cu frunze care se oglindesc simetric, sunt legate prin șine plumbuite și încadrează de jur împrejur printr-un plumb mai gros, imaginea în formă dreptunghiulară. Pentru a putea fi agățată, piesa a fost prevăzută la ambele colțuri cu inele. Aprecierea piesei se poate observa din faptul că cele două ciobiri mici din colțul din stânga de sus al plăcii de sticlă de 0,5mm au fost reparate printr-o șină de plumb extrem de subțire – probabil în același timp cu realizarea picturii de cabinet. Șinele de plumb sunt destul de corodate, s-au alungit într-o anumită măsură, din această cauză formându-se crăpături în mai multe locuri. Pe ambele părți ale plăcii de sticlă s-a depus, în special pe margini, pe lângă șinele plumbuite, murdărie de natură diversă, în mai multe straturi. Pentru umplerea fisurilor s-a folosit talc uleios, dar acesta a îmbătrânit în multe locuri și a căzut de pe lângă șinele plumbuite, făcând ca plăcile de sticlă să se miște, devenind astfel fragile.

Și cealaltă pictură (*foto 3–4*) este formată tot din două sticle de aceeași mărime și cu aceleași elemente de compoziție, cu deosebirea că broderiile sunt de culoarea vopselei emailate albastre grisaille (gri) și grisaille portocaliu (gri). Și aici au fost îmbinate prin șine plumbuite mai subțiri elementele ciobite din partea stângă. Șinele de plumb s-au alungit puțin, iar la marginile ochiurilor de sticlă s-au format fisuri. Materialul de umplutură îmbătrânit s-a transformat în pulbere și a căzut. Suprafețele

plumbuite au devenit negre datorită coroziunii, respectiv gri mat. În mediul lor, pe marginea sticlei s-a depus murdăria în straturi; înspre interior murdăria s-a decolorat vag. Vopseaua de emailată albastră este peste tot plină de bule. Acest lucru se datorează faptului că vopseaua a fost aplicată gros. În jurul frunzei galbene, aceasta se menține bine, doar într-un singur loc s-a exfoliat.

Crăpăturile au fost reparate de sute de ani prin replumbuire, îndepărtarea acestora nefiind justificată. Pe lângă restaurare, procedurile au pus accent pe conservare și curățare. Pentru redarea siguranței statice, șinele plumbuite alungite au fost readuse la locul lor. La îmbinarea racordului dintre placa de sticlă și șine, materialul de umplutură care s-a desprins, a fost înlocuit cu talc de ulei de in, asemenea originalului. Materialul de umplutură uzat și îmbătrânit a fost îndepărtat încă dinainte de intervenție.

Straturile de vopsea aveau bine la sticlă, nu a fost necesară consolidarea lor. Îndepărtarea murdăriei de pe suprafețe a necesitat multă muncă. Pentru îndepărtarea murdăriei de pe lângă șinele plumbuite, s-a folosit la început perie cu țepi rigizi, apoi a urmat curățarea pe ambele părți ale sticlei cu chimicalele binecunoscute, prin aplicare repetată. Ca urmare a curățării, suprafețele opace, pline cu calcar au devenit din nou transparente, suprafețele pictate cu migală și-au redobândit tranzițiile fine. Lipsa vopselei de culoarea albastrului cobalt a determinat folosirea vopselei de anilină amestecată cu soluție de Paraloid B72 în acetonă, 3%. Pe ambele picturi, în afara numerotării de la Esztergom nu s-a mai găsit altă numerotare și nu s-a găsit nici descrierea operei de artă în niciuna dintre notițele inventarului colecției Ipolyi.

3. Pictură pe sticlă de cabinet realizată dintr-o sticlă veche⁹

Pictura pe sticlă de cabinet poate fi parte a unei sticle vechi, la aceasta făcând referire de exemplu, faptul că tulpina frunzei care servește drept axa compoziției pe partea de jos a picturii este tăiată fără tranziție. Se presupune că această decorațiune istorică datează din a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Reprezentanții grotești ale renașterii italiene pot fi considerate predecesorii acesteia. Pictura s-a realizat pe o bază de sticlă incoloră, care este împodobită cu ornamente florale așezate în modele de romb, cu gravură acidă în două tonuri : mat și de strălucirea mătăsii. Centrul compoziției îl reprezintă un cap de femeie, care se odihnește pe o formă de lea stilizată/ motivul frunzei, cu părul ondulat separat la mijloc, cu un ornament compus din nouă frunze albastre ramificate. Fața este încadrată într-un drapaj de culoare castaniu-aurie agățat de bare de aur, cu contur negru, cu nuanțate schwarzalot, braunlot și grisaille, Jean-Cousin silbergelb precum și vopsea emailată maro, verde și albastră. Culorile sunt aplicate doar prin pictare și dovedesc o mână exersată, sigură, arătând cunoștințele și măiestria unui expert. Pictura este înrăma-

⁸ Inv:61.5.1. Mărimea 22 x14,7cm și inv:61.5.2.

⁹ Inv: 61.12.1. Mărimea 15,7x25 cm.

tă în șine plumbuite, iar pentru a putea fi agățată se folosesc două inele. Rama subțiată din plumb s-a înnegrit din cauza coroziunii, s-a lăsat puțin, s-a deformat, s-a îndoit înspre interior. Pe ambele părți ale sticlei subțiri – în special la margini – s-au murdărit ornamentele mate, iar suprafețele pictate s-au murdărit cu diferite materiale poluante. Placa de sticlă s-a mișcat între rame, materialul de umplutură dintre sticlă și șina plumbuită a căzut în mare parte. Pe părțile pictate nu se vede coroziunea.

Repararea șinelor plumbuite și a deformărilor de suprafață a fost urmată de umplerea fisurilor împreună cu adăugarea marginilor sticlei și a șinelor plumbuite. Îndepărtarea murdăriei de suprafață unsoase și pline de funingine și a depunerilor de calcar, precum și îndepărtarea părții de suprafață a șinelor plumbuite corodate, s-a realizat prin modalitatea deja cunoscută. Pe plumbul subțire de pe margine s-a fixat o margine de plumb de 8 cm, lipit cu staniu de lipire asigurând în viitor un suport potrivit sticlei de cabinet. În locul agățătoarelor vechi, ruginite, s-au pus altele noi, mai sigure (foto 5). Pe pictura de pe sticlă, pe lângă numărul de inventar actual, mai era un număr mai vechi (855) care apare și în procesul-verbal din 1919.

4. Pictură pe sticlă heraldică¹⁰

Pictura pe sticlă heraldică a fost realizată pe o sticlă de farfurie (Butzenscheibe) incoloră, cu margini bordurate, subțire ca o coală de hârtie, probabil în secolele XVI-XVII. Sticla sub formă de cerc era împresurată în plumb, pe partea de sus avea un inel care înlesnea agățarea ei – probabil a fost folosită ca sticlă de cabinet. Blazonul era împărțit în patru părți fiind dominat de câte două motive în simetrie diagonală. Cei doi pești roșii cu fața întoarsă unul spre celălalt, sunt alternate cu un cerb negru, în spațiile fiecărui animal se vede o pictură de damasc. Deasupra blazonului se află numele posesorului de stemă, scris caligrafic, Krausz von Stalberg. Pe pictura de sticlă se poate vedea conturul scharzlot, grisaille, silbergelb și vopsea emailată. Tehnica de pictură și modul de reprezentare demonstrează un meșter maistru.

Supportul din plumb corodat în negru s-a deformat din cauza alungiri. În partea de jos a cercului este o gaură făcută cu un cui, care a rupt rama de plumb. La întâlnirea dintre șina plumbuită și sticlă materialul de umplutură a căzut. Pe ambele părți ale picturii se află diferite murdării, pe lângă șinele plumbuite calcarul s-a depus într-un strat gros și s-a format un strat negru-marونیu.

Restabilirea operei de artă s-a realizat prin păstrarea plumbului original. Sticla în formă de cerc a fost cel mai murdară pe margini. Îndepărtarea depunerilor de calcar din crăpături și a altor murdării s-a făcut întocmai ca la celelalte opere de artă cu ajutorul măștilor cu chimicale. După restabilirea șinei plumbuite la marginea sticlei și îndepărtarea mecanică a coroziunii negre a urmat repa-

rarea graurei cauzate provocate de cui prin lipire. Pe șina veche curățată și reparată s-a pus un plumb nou de 6mm care a fost lipită complet pe ambele părți și a primit un inel nou în locul celui vechi. După aceasta a urmat umplerea fisurilor cu talc gri de ulei de în sicativat (foto 6-7). Pe sticla heraldică în fața numărului actual de inventar nu a existat altceva, dar pe baza descrierii din procesul-verbal din 1919 se poate identifica (857).

5. Pictură pe sticlă heraldică cu dublă reprezentare¹¹

Cele două sticle reprezentând steme este foarte probabil să fi fost făcute de același meșter maistru, ca și stema anterioară. Tehnica pictatului, inscripția și motivele elementelor ornamentale (unele elemente ale picturii damasc) sunt asemănătoare sau sunt aceleași în totalitate. Cele două steme se sprijină una pe alta, par puțin înclinate spre stânga, pe marginea din dreapta sus stau coifurile de armură. Pe partea stângă, pe coroana de aur de deasupra lui stă un leu care este flancat de două coarne uriașe – aceeași figură de leu dublată este prezentă și pe blazon. Pe coiful din dreapta stau două lebede, pe blazonul împărțit în patru există părți cu cruci cu motive florale și pictate în stil damasc. Stemele sunt înrămate cu broderii. Se poate presupune că este vorba despre o stemă duală de bărbat și femeie (stemă duală de căsătorie?). Conturul a fost realizat pe o sticlă subțire ca o coală de hârtie, scharzlot, grisaille albastru și roșu. Pictura pe sticlă de cabinet de formă dreptunghiulară, cu o suprafață nedivizată este înrămată cu o șină de plumb.

Rama de plumb s-a alungit în mare măsură, s-a slăbit, s-a deformat. Sârma de metal, care era folosită pentru fixare, s-a îndoit, s-a rupt, marginea se vedea pe lateral. Rama de plumb și-a pierdut rolul de susținere, pe părțile de sus, prin fisurile de lângă șinele de plumb alungite se putea vedea. Materialul de umplutură a căzut de peste tot. Placa de sticlă era murdară pe ambele părți, în special pe margini în părțile din apropierea șinelor de plumb. Șina de plumb s-a înnegrit din cauza oxidării. Părțile picate se păstrează bine, nu sunt corodate sau exfoliate.

Restaurarea picturii sticlei heraldice cu dublă reprezentare – curățarea, conservarea și întărirea ramei s-a realizat conform celor descrise anterior (foto 8-9). Pe opera de artă, pe lângă numărul valabil de inventariere mai exista și numărul de inventariere din 1919 (854).

6. Pictură pe sticlă heraldică în formă de cerc cu blazonul nobiliar al lui Ipolyi Arnold¹²

Nu se cunoaște data când s-a realizat pictura pe sticlă heraldică în formă de cerc; se presupune că este din a doua jumătate a secolului al XIX-lea. În procesul – verbal al succesiunii din 1887 erau mai multe sticle heraldice, dar comentariul „o nouă pictură pe sticlă cu blazonul lui Ipo-

¹⁰ Inv 61.19.1. Diametru 11,6 cm.

¹¹ Inv 61.20.1. Mărima: 19,2x25,8 cm.

¹² Inv: 61.28.1. Diametru: 16,5 cm.

lyi de la Kratzmann, s-a fisurat“ corespunde operei de artă. În zona celor patru lobi, pe blazonul înclinat spre stânga pe partea de dreapta sus a acestuia este un coif de armură cu coroană, deasupra acestuia o aripă deasă de pasăre, având în mijloc o stea cu șase colțuri. Pe ambele părți ale coifului sunt broderii de nuanțe aurii-albastre. Pe blazon se află trei păsări zburătoare de culoare roșie pictate în stil damasc pe fond alabastru și negru, în fâșie de aur frântă în mai multe locuri, iar deasupra lor se vede o stea de aur cu șase colțuri. Pictura decorativă s-a realizat cu contur, vopsea emailată albastră, schwarzlot, silbergelb și cu condiționare acidă colorată pe placa de sticlă roșie, subțire și cu baza incoloră. Pe placa de sticlă fisura diagonală a fost lipită la o restaurare anterioară – probabil cu Rapid Technokol, și ambele părți ale suprafeței sticlei au fost curățate. De pe marginea picturii pe sticlă lipseau montura de plumb și inelul agățător.

După probele de dizolvare suprafețele cu vopsea s-au dovedit a fi rezistente și s-a putut începe separarea celor două părți lipite prin periajul cu acetonă apoasă și deionizată. Acest proces a fost urmat de curățarea mecanică și chimică a suprafețelor fisurate. Lipirea s-a realizat prin două feluri: cu rășină epoxidică Araldit 2020; pentru a înlocui lipsa vopselei, retușarea zonelor de lângă fisuri s-a efectuat folosind un amestec de soluție de Paraloid B72 în acetonă 3%, cu vopsea de anilină. Pictura pe sticlă a primit o montură de plumb. Sudarea totală a suprafeței acesteia a întărit rama de metal și astfel cele două inele pentru agățare au putut fi așezate în siguranță. Fisurile apărute între placa subțire de sticlă și rama de metal au fost umplute (foto 10–11). În afara numărului de inventar valabil al muzeului, piesa nu prezenta alte menționări.

7. Pictură pe sticlă heraldică rotundă, cu ramă cu bordură ornată¹³

Nu se cunoaște exact data când a fost făcută (secolul XVIII-XIX?). Marginea a fost ornată cu o ramă pictată cu motive florale. Motivele au fost pictate cu negru pe sticlă roșie. Bordura este divizată de o rozetă verde în formă de cerc. În mijloc este un blazon, pe care se află reprezentarea un grifon – leu cu coadă, picioare și cu aripi care ține o lingură de argint. Pe coiful din blazon, sub stemă, se vede pictura deschisă până la mijloc a lingurii de argint. Pe ambele părți ale compoziției sunt broderii. La pictura blazonului, pe lângă culoarea argintie, s-au folosit doar culorile negru și maro-auriu pe bază de sticlă incoloră, contur și tehnica schwarzlot și silbergelb. Unele ochiuri de sticlă sunt prinse de șine de plumb subțiri. Pictura pe sticlă este de calitate, arătând măiestria autorului.

Părțile plumbuite ale piesei s-au slăbit în mare și din această cauză suportul s-a deformat. Punctele de sudură s-a dezlipit în multe părți. Partea din mijloc în formă de cerc – cu reprezentarea stemei – s-a desprins de bordură, unele piese ale ornamentelor de pe margini fiind pe punc-

¹³ Inv: 61.16.1. Diametru: 25 cm.

tul de a cădea. Una dintre cauzele acestei degradări, ar putea fi ruperea inelului de agățare, care a provocat desprinderea părților sârmei rotunde de fixare. Aceasta a slăbit și stabilitatea șinelor de plumb. Șinele de plumb au fost găurite pe partea de sus și de jos, în găuri s-a introdus sârmă groasă, probabil cu scopul de a fi agățate. Materialul de umplură de sub șine a căzut. Din cauza oxidării, șinele au devenit mai închise într-o anumită măsură, căpătând o nuanță gri închis.

În timpul restaurării, firele metalice corodate au fost eliminate din cadru. După restabilirea șinelor deformate, a urmat lipirea punctelor rupte, compensarea lipsurilor și îndepărtarea stratului corodat. Pentru a putea fi agățată în siguranță, piesa fost dotată cu două inele, care au fost sudate la partea de sus. După aceasta, a urmat umplerea fisurilor de pe șina de plumb, cu talc colorat de firnis (din ulei de in). Atât picturile de pe față, cât și cele de pe spate, cu vopsea emailată albastră, cu contur, grisaille gri și schwarzlot s-au dovedit a fi stabile și din această cauză straturile de vopsea nu au trebuit fixate nici pe bordură și nici pe blazon (foto 12–13). În afara numărului de inventar al muzeului, pe piesă mai era și numărul de inventar al procesului-verbal din 1919 (850).

8. Pictură delicată pe sticlă de cabinet de dimensiune mică¹⁴

Nu se cunoaște data când a fost realizată pictura pe sticlă heraldică (secolul al XV-lea?), dar chiar și fără documente scrise se poate presupune că este una din piesele cele mai vechi ale colecției. Acest lucru se poate stabili datorită caracteristicilor imaginii de cabinet, de exemplu folosirea plăcilor de sticlă una foarte groasă, incoloră (4mm) și una foarte subțire și roșie (1mm), ceea ce demonstrează lipsa anumitor tehnici și a unor deprinderi din vremurile vechi. Formarea pe măsură a sticlei incoloră reprezenta o problemă pentru meșterul de demult, aceasta fiind cauza pentru care de pe partea din dreapta a blazonului lipsesc anumite bucățele, care nu au putut fi înrămate în rama de plumb datorită croirii incorecte și a grosimii sticlei. Dincolo de aceasta, merită o atenție deosebită cele două picturi delicate de pe blazon, care pot fi atribuite de asemenea secolului XIV-XV. Deși la o primă privire doar pe părțile verticale care indică spre dreapta ale lui „V” se văd modelele delicate ale motivului volburii redată prin pictura grisaille gri, întorcând poza în lumină se pot vedea urmele picturii delicate a câmpului roșu – deși datorită coroziunii, doar în negativ și foarte slab. Și sticlele roșii überfang foarte subțiri ca și coala de hârtie au rol de determinare a vechimii și aparțin valorilor vechi – adică sunt mostre ale tehnicii rudimentare ale sticlelor cu multistraturi. Deci se cunoștea deja sticla cu mai multe straturi – dar acoperirea suprafețelor arată cauzaliat (decolorare maro, diferențe de nuanță la culoarea roșie, placi subțiri ca și coala de hârtie etc). În sfârșit, dar nu în ultimul rând, ar trebui să

¹⁴ Inv 61.30.1. Dimensiunea, diametru: 15 cm.

ne referim și la acele zgârieturi făcute cu un metal, care se pot vedea pe cinci sticle în partea din mijloc. Acestea nu sunt urme ale tăierii marginilor, ci sunt zgârieturi pe suprafața bucăților de sticlă modelate în cadrul compoziției, orientate spre centru. Conturul blazonului s-a făcut cu negru pe sticlă albastră, ce înrămează cu ramă roșie sticla groasă menționată anterior.

Înainte de restaurare piesa era într-o stare foarte proastă, era pe punctul de a se desface complet. Rama roșie s-a ciobit în foarte multe locuri, pe partea de sus unul dintre fragmente a ieșit din suport. S-au spart de mai multe ori și sticlele albastre din jurul blazonului. Șinele de plumb s-au alungit, s-au rupt, s-au desprins, s-au format fisuri peste tot între șina de metal și ochiurile de sticlă. Fisura veche din colțul din dreapta a blazonului a fost sudată, nu se știe când. Starea proastă a sticlei de cabinet s-a datorat și alăturării plăcilor de sticlă de grosimi diferite. Nici șinele largi de plumb nu au fost capabile să înrămeze potrivit sticlele groase, marginile acestora ieșind de sub șinele de metal în zonele ciopârțite inegal. Părțile ramei ciobite nu au căzut, doar mulțumită plumbului strâns. La partea de sus lipsea inelul de agățat, iar materialul de umplutură a căzut din toate fisurile. Capacitatea adezivă a vopselei era bună. Suprafața sticlei s-a murdărit foarte tare, în unele zone a devenit gri din cauza murdăriei.

În procesul resaturării, datorită stadiului de deteriorare a sticlei, după curățarea suprafeței acesteia, a fost necesar să se utilizeze planșete de desen pentru ca opera de artă să fie recuperată. Acest lucru a fost necesar pe de o parte pentru marcarea subdiviziunilor plumbuite, pe de altă parte pentru lipirea corectă a unor elemente de sticlă sparte și pentru tăierea exactă a bucăților de sticlă. Scoaterea bucăților de sticlă sparte s-a putut realiza doar prin tăierea șinelor de plumb. După curățarea clivajelor, a urmat lipirea unor elemente cu rășină epoxidică bicomponentă (Araldit 2020), apoi așezarea lor la locul original. Șinele de plumb deformatate au trebuit refăcute în prealabil; apoi, după refacerea elementelor de sticlă lipite s-a putut realiza lipirea unor zone rupte sau tăiate. După îndepărtarea coroziunii de pe șinele plumbuite s-a fixat o nouă șină de plumb pe margini, a cărei lipire oferă sticlei o menținere stabilă în viitor (foto 14–16). Pe obiect, în afara numărului de inventar al muzeului, era inscripționat și numărul de inventar din 1919 (853).

9. Pictură pe sticlă heraldică, cu inscripția „Anno Domini 1536”¹⁵

Pictura pe sticlă heraldică este mai târzie decât opera de mai înainte, dar înrămarea este tot din sticlă nepictată überfang și aici este doar de culoare roșie. În mijloc, pe o sticlă subțire, incoloră, s-a realizat o stemă prelucrată frumos în tehnica silbergelb, schwarzlot și grisaille. Inscripția „Anno Domini 1536” este subliniată la marginea cercului, de un contur cu linie dublă. Probabil și aceasta

¹⁵ Numărul inventarului: 61.29.1 Mărimea, diametru 15 cm.

a fost folosită ca sticlă de cabinet. Pe conturul pictat cu modele de damasc, sfârtecat al blazonului, trei goarne de vânătoare una deasupra celeilalte, pe coif din burduful de piele se vede înălțându-se o goarnă. Blazonul auriu și coiful de argint sunt încadrate de broderii de aur dese. Unele elemente de sticlă de grosimi diferite sunt fixate prin șine plumbuite. Tehnica de pictură și de reprezentare sunt pretențioase, demonstrând măiestria meșterului.

Pictura pe sticlă era într-o stare foarte proastă. Sticlele ramei roșii erau mai mult deprinse și în multe locuri lipseau (aproximativ o pătrime). Șinele de plumb s-au rupt, au ieșit, s-au deformat, iar punctele de sudare s-au spart în multe locuri. La partea de sus s-a încercat repararea șinei cu un fir subțiere de metal. La partea din mijloc cu blazon, se puteau observa intervenții anterioare – spărurile au fost plumbuite, iar sticla de jos, care probabil a căzut, a fost înlocuită cu alta care nu se potrivea. Șinele s-au uzat, datorită coroziunii masive s-au înnegrit și au devenit fragile. Plăcile de sticlă prezentau murdărie pe ambele părți. În schimb, părțile vopsite păreau durabile.

După curățarea suprafeței sticlei, a urmat înlocuirea sticlelor lipsă cu aceeași sticlă roșie überfang cu baza incoloră și de aceeași grosime. Plumbuirea și înlocuirea sticlelor suprafeței de mijloc, care s-a realizat anterior, s-a păstrat, astăzi fiind parte a valorii și vechimii piesei.

Îndreptarea șinelor de plumb alungite a reprezentat o grea problemă, ele trebuind să fie subțiate și strâmtate pentru rotirea lor în poziție inițială. După îndepărtarea mecanică a depunerii negre de coroziune, s-a înlocuit șina veche de plumb cu una nouă, care printr-o lipire corectă realizează o ramă stabilă pentru pictură. Pictura a primit două inele noi (foto 17–18). Între metal și sticlă s-a realizat umplerea fisurilor. Pe sticla heraldică, în afara numărului de inventar al muzeului, se află inscripționat și numărul de inventar din 1919 (852).

10. Câmp plumbuit realizat din sticlă colorată¹⁶

Compoziția simplă a fost probabil, mai demult, parte a unei sticle mai mari. Nu se știe cu exactitate data când a fost realizată, dar dispunerea compoziției și tehnica picturală sugerează secolul al XIX-lea. Din placa de sticlă incoloră și rozalie, ușor verzuie, precum și din sticla de farfurie incoloră, roz deschis, s-a realizat un model al zonei prin așezarea geometrică. În mijloc se află pictată o rozetă de culoare verde-măslinie într-o ramă rotundă, cu mijlocul roșu și cu opt petale (albastru-galben), cu contur negru și nuanțare schwarzlot. Pe marginea câmpului, în patru părți se află o ramă făcută din sticlă überfang subțire, verde, rezultând o rozetă de aur cu linii închise de culoarea măslinii verzi. Plăcile subțiri de sticlă sunt peste tot drepte, înguste și sunt înrămate cu șină plumbuită de grosimea de 5mm.

Piesa se afla într-o stare foarte proastă, fapt cauzat de neglijarea datorată lipsei moștenirii. Bucățile de sticlă așe-

¹⁶ Inv: 61.22.1 Dimensiuni: 45,5x56,5 cm.

zate strâns una lângă alta, adică în unghi drept, deja predispușe deteriorării, nu au suportat prea bine mișcările, depozitarea și transportul, în urma cărora materialul de umplură dintre șinele de plumb și plăcile de sticlă a căzut, toată zona devenind fragilă. Șinele de plumb care înrămau câmpul nu erau destul de tari pentru a apăra împotriva intervențiilor fizice, pentru menținerea netedă a suprafeței. Șinele de pe margini s-au alungit, s-au încolăcit, s-au deformat. Din această cauză s-au spart sticlele ramei rozetei de aur de culoarea verde-măslinie, din care au căzut multe. Semnele deteriorării se puteau observa în special în partea de sus, dar lipsuri și spargerii drastice au putut fi identificate și la modelul de suprafață și în rozeta pictată.

Pe durata restaurării s-a încercat redarea aspectului original al piesei. Din această cauză a fost importantă păstrarea sticlei sparte și înlocuirea potrivită a lipsurilor. Lipirea lor s-a realizat în modul deja cunoscut. Pentru o siguranță mai mare, sticle mai subțiri de 2 mm au primit plumb de acoperire pe ambele părți în zona de îmbinare. După desfacere, părțile sparte în mai multe cioburi ale sticlei de farfurie roz, din partea de jos – dreapta, au putut fi restabilite în totalitate și lipite cu ajutorul unui adeziv incolor. Înlocuirea sticlei de farfurie care lipsea din partea de stânga – sus, s-a realizat prin utilizarea unei sticle de aceeași nuanță. Motivul central pictat, s-a dovedit a fi stabil, nefiind necesară consolidarea vopselei. O parte a șinei încolăcite, deformate, s-a îndreptat și a fost restabilită. La partea de sus, plumbul distrus nu a putut fi menținut. Acesta a fost înlocuit cu unul nou, de aceeași dimensiune. Rupturile plumbului s-au lipit (*foto 19–21*). Pe marginea ciobită și plină de lipsuri apare doar numărul de inventar al muzeului, iar în procesul-verbal al inventarului din 1919 apare o descriere care seamănă cu piesa (862?).

11–12. *Picturi de sticlă de cabinet cu portretele Sfintei Elisabeta și ducelui Emeric cel Sfânt*¹⁷

Data, meșterul și locul unde au fost făcute cele două portrete pe sticlă de cabinet nu se cunosc. Tehnica de pictare, folosirea materialului și așezarea compoziției, plasează piesa către sfârșitul secolului al XVIII-lea, începutul secolului al XIX-lea, și arată influențe germane. În această perioadă s-au realizat producții de dimensiuni mici, picturile de multe ori s-au realizat pe o singură suprafață, rareori fiind separate. În locul picturii pe sticlă s-au realizat picturi tridimensionale din tablă, cu reprezentare spațială, fapt ce poate fi observat și pe portretele Sfintei Elisabeta și a Sfântului Emeric. Cele două picturi sunt realizate de același meșter, în același timp, fiind perechi. Pe ambele se văd caracteristicile picturii în ulei: suprafețe plastice, umbri bogate, reflexe și luminozitate maximă. Meșterul a utilizat mai multe tehnici de pictură, numeroase nuanțe și vopsele. Picturile pe sticlă pot proveni¹⁸ și de la un pic-

tor pe tablă, ele putând fi luate și drept picturi de studiu. Au fost realizate pe sticle incolore, cu email pentru sticlă. Portretele se află pe un teritoriu nedivizat. Următoarea tehnică de pictură poate fi recunoscută: schwarzlot, brunlot, grisaille, Jean Cousin, silbergelb, vopsea emailată și hașurare cu ulei. Compozițiile nu au ramă, capetele încoronate sunt înconjurată cu o aureolă de aur. Vălul alb de pe capul Sfintei Elisabeta este strâns sub o coroană cu pietre scumpe și cu perle, mantaua de culoarea aurului este prinsă cu o cataramă cu piatră prețioasă. Pictura a fost realizată din mai multe elemente de sticlă mai mari cu fire de plumb subțiri. În jurul șinei plumbuite se află o sârmă cu rol de consolidare, care la partea de sus, lângă inelul pentru agățare, este ruptă în două. Portretul ducelui Emeric cel Sfânt a fost pictat având o coroană împodobită cu perle, blană de hermelină, manta de hermelină cu cataramă de aur, privirea fiind îndreptată în sus, pe un fundal cu model de crini.

Șinele de plumb de pe ambele picturi s-au alungit din cauza greutateii, s-au înnegrit datorită coroziunii și în mai multe locuri s-au desprins de pe sticlă, apărând fisuri mai mici și mai mari. În unele locuri sârma de înrămare s-a desprins de rama de plumb. Șinele de plumb au fost găurite în mai multe locuri. În colțul din dreapta – jos al picturii Sfintei Elisabeta existau fracturi radiale. Pe rama de plumb a picturii Sfântului Emeric s-au prins sârme cărora li s-a dat formă de inel. Inelul folosit pentru agățare s-a slăbit, s-a desprins de ramă; fisurile au fost umplute cu chit. Suprafața mare din mijloc, reprezentând capul și gâtul, a fost realizată dintr-o singură bucată de sticlă. Acolo unde forma se strâmtează în zona gâtului, pornesc dintr-un singur punct razele fisurării sticlei. O bucată din sticla spartă a căzut.

Zonele pictate de pe ambele obiecte erau stabile, doar în puține locuri apărând coroziunea. Pe sticla mată s-a așezat praful, cu timpul devenind foarte murdară pe ambele părți, datorită depunerii unor materii eterogene ca: pete de vopsea, calcar, alterări de culoare neagră. Lipirea fisurilor picturii portretului Sfintei Elisabeta s-a realizat după modalitatea menționată.

După curățarea mecanică a șinelor plumbuite de pe ambele picturi s-a trecut la lipirea părților găurite. Plumbul vechi, subțiat, a fost înlocuit cu unul nou care a fost sudat complet, iar în capătul de sus au fost fixate două inele pentru agățare. Umplerea fisurilor s-a realizat în același fel ca și la celelalte piese (*foto 22–23*).

În cazul picturii Sfântului Emeric, pe durata restaurării sticlei, părțile sparte ale capului împreună cu gâtul au trebuit desfăcute împreună prin tăierea acestora din șinele de plumb. După curățare, cioburile sparte în mai multe rânduri au putut fi asamblate și lipite pe baza șablonului, apoi, după ce s-a întărit adezivul, acestea au fost fixate la loc. A urmat re poziționarea șinelor de plumb tăiate și lipirea lor. Marginile ciobite ale ambelor picturi au fost resta-

¹⁷ Inv: 61.13.1 Dimensiunea 28,8x38,8 cm și Inv 61.13.2 Dimensiunea: 27x37,8 cm.

¹⁸ De multe ori artișii care pictau pe tablă, sau cu vopsea emailată, pic-

tau și pe sticlă- care aveau și cauze de supraviețuire. Astfel rugozitatea muncii meșterului mai puțin pregătit indică lipsurile meseriei.

urate utilizându-se vopsele de anilină de diferite culori prin amestecarea în soluție de Paraloid B72 în acetonă 3% (foto 24–26). Pe lângă numărul oficial de inventariere al muzeului, pe ambele picturi era inscripționat și numărul de inventar al procesului-verbal din 1919 (Sfânta Elisabeta 856, Sfântul Emeric 860).

13. Pictură pe sticlă de cabinet cu bustul împăratului Sfântul Ștefan¹⁹

Pictura frumos realizată pe sticlă de cabinet demonstrează un meșter priceput. Nu putem exclude faptul că compoziția realizată pe sticlă verde-gălbuie, rotundă, înrămată și nepictată, nu a fost destinată sticlei cabinet, ci a fost inițial parte a unei sticle mai mari. Acest lucru se poate demonstra prin faptul că rama plumbuită nu a fost mai groasă decât celelalte, la ea s-au sudat acele urechi de plumb, în care erau prinse sârmele de metal destinate agățării. Data, locul și numele celui care a realizat pictura sunt necunoscute (Kratzmann?), probabil a doua jumătate a secolului al XIX-lea, la apropierea mileniului. Sfântul Ștefan este pictat într-o ipostază sacră- cu privirea îndreptată spre cer, cu caracteristici de domn, pe cap cu coroana sfântă, cu manta de încornorare, cu sceptru cu crini, pe un fond albastru, cu mâna dreaptă pe inimă, cu contur schwartzlot, grisaille, silbergelb, Jean Cousin, hașurare cu ulei, precum și vopsea emailată de mai multe feluri.

Piesa era pe punctul de a se dezintegra. Ar trebui cercetată cu atenție originea forței exterioare care a determinat spargerea. Se poate presupune că sârma de metal folosită pentru agățare nu s-a rupt în timpul depozitării, ci atunci când pictura a fost suspendată, producându-se spargerea brutală. Nu se poate exclude nicio lovitură mai puternică, în urma căreia s-au putut sparge anumite părți ale picturii. Au existat lipsuri substanțiale în zona bărbii, în zona aureolei pictate în grisaille, precum și la fundalul albastru și ornamentele turcoaz-galben de pe bordură. Șinele de plumb s-au deformat puternic, s-au încolăcit, s-au alungit și din cauza coroziunii suprafața lor a devenit neagră. Datorită prafului și a altor materiale pictura pe sticlă s-a murdărit foarte tare. Stratul de vopsea prezenta o bună aderență la suprafața sticlei.

Imagine

Pentru menținerea materialelor originale, în procesul restaurării a trebuit acordată o atenție sporită spargerilor dure ale sticlei, precum și deformărilor șinelor de plumb. Șinele de plumb înguste, de 5 mm lățime au fost lipite total pe ambele părți, ceea ce a împiedicat scoaterea elementelor de sticlă sparte prin ridicarea lor în afară. Scoaterea și refixarea anumitor elemente s-a putut realiza doar prin tăierea atentă a șinelor și prin îndoirea lor. Lipirea sticlei a trebuit realizată concomitent cu restabilirea șinelor în locul și la forma originală. După reconstruirea elementelor lipite, a îndepărtării urmelor oxidării de pe suprafață, a urmat lipirea tăieturilor precum și completarea lipsurilor și repararea defectelor. Pe marginea de plumb subțire, s-a aplicat o nouă acoperire cu plumb, care a fost lipită pe ambele părți. Câmpul de sticlă și-a recăpătat siguranța statică după umplerea crăpăturilor cu talc de firnis din ulei de in și fixarea șinelor de plumb. Înlocuirea zonelor lipsă ale sticlei s-a realizat cu sticlă de aceeași nuanță și grosime. Suprafețele lor au fost pictate conform texturii și mediului. Părțile rămase sparte după lipire, având aceeași dimensiune – fiind completate – au ajuns înapoi între șinele plumbuite. În zonele unde a fost lipită, sticla foarte subțire (verde, galbenă, precum și sticla de fond albastră din partea dreaptă) a fost sudată, pentru a se preveni spargerea. De-a lungul liniei de spargere unde culoarea lipsea, aceasta a fost retușată prin utilizarea vopselelor de anilină de diverse culori, amestecate într-o soluție de paraloid B 72 în acetonă 3% (foto 27–28). Pe marginea ciobită și cu lipsuri a picturii pe sticlă era inscripționat doar numărul de inventar al muzeului. În procesul-verbal al colecției din 1887 există o descriere care se potrivește piesei (1159).

Cele 13 picturi pe sticlă restaurate ale colecției Ipolyi Arnold se află în Muzeul Creștin din Esztergom într-o expoziție permanentă.

Éva Mester DLA

Restaurator-artist sticlă
1082 Budapesta, Strada Nap. 37.
Mobil: +36-70-211-3297
E-mail: mester.eva@gmail.com

¹⁹ Inv: 61.12.1 Diametru: 43,7 cm.

BIBLIOGRAFIE

- Glasmalerei des 19. Jahrhunderts in Deutschland. Katalog zur Ausstellung, Angermuseum Erfurt, Edition Leipzig 1993.
- H. GYÜRKI Katalin: Az ablakok üvegezéséről és az ablaküvegfestményekről a középkori Magyarországon (Despre vitrificarea sticlei și despre picturile pe sticlă în Ungaria evului mediu). Budapest Régiségei, XXXII. BTM Budapest, 1998.
- LAKATOS-BALLA Attila: Ipolyi Arnold püspök hagyatéka Nagyváradon (Moștenirea episcopului Ipolyi Arnold la Arad). Varadinum Scrip Kiadó, Nagyvárad, 2012.
- MESTER Éva: Az építészeti üvegek iparművészeti értékei (Artele și valorile arhitecturale ale sticlei). Geopen Kiadó, Budapest, 2012.
- MESTER Éva: Esztergomi Keresztény Múzeum Ipolyi Arnold Gyűjtemény üvegfestményeinek restaurálása. Restaurálási dokumentáció (Muzeul Creștin din Eztergom. Restaurarea picturilor pe sticlă a colecției lui Ipolyi Arnold, Documentație de restaurare). 2011.
- MRAVIK László: Ipolyi Arnold. Kézirat. Manuscris.

TITLURILE FOTOGRAFIILOR

- Foto 1–2.* Pictură pe sticlă de cabinet cu nr. inv. A 61.5.1., înainte și după restaurare.
- Foto 3–4.* Pictură pe sticlă de cabinet cu nr. inv. A 61.5.2., înainte și după restaurare.
- Foto 5.* Pictură pe sticlă de cabinet transformat din vitraliu.
- Foto 6–7.* Pictură pe sticlă heraldică înainte și după restaurare.
- Foto 8–9.* Pictură pe sticlă heraldică cu două fețe, înainte și după restaurare, recto și verso.
- Foto 10–11.* Pictură pe sticlă heraldică cu blazonul lui Ipolyi Arnold în timpul restaurării și după.
- Foto 12–13.* Pictură pe sticlă heraldică rotundă cu muluri înainte (detaliu) și după restaurare.
- Foto 14–16.* Pictură pe sticlă de cabinet Filigrană înainte (recto și verso) și după restaurare.
- Foto 17–18.* Pictură pe sticlă heraldică cu inscripția „Anno Domini 1576” înainte și după restaurare.
- Foto 19–21.* Câmp plumbuit realizat din sticlă colorată, înainte și după restaurare.
- Foto 22–23.* Pictură de sticlă de cabinet cu portretul Sfintei Elisabeta, înainte și după restaurare.
- Foto 24–26.* Pictură de sticlă de cabinet cu portretul ducelui Emeric cel Sfânt, înainte și după restaurare.
- Foto 27–28.* Pictură de sticlă de cabinet cu bustul lui Ștefan cel Sfânt, înainte și după restaurare.

Traducere: Adriana Boca